

DOI: 10.5281/zenodo.3406174
UDC Classification: 338.2: 332.142
JEL Classification: B41, O11, R58

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE TERRITORY DEVELOPMENT LEVEL ANALYSIS

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Nadiia O. Khyzhniakova, PhD in Economics, Associate Professor
Rivne State Humanitarian University, Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0003-3690-9331
Email: nio2005@ukr.net
Recieved 20.02.2019

Хижнякова Н.О. Методологічні засади аналізу розвитку територій. Науково-методична стаття.

У даній статті висвітленосучасні наукові погляди на територіальний вимір розвитку. Визначено суть,об'єкт та суб'єктианалізу розвитку територій,сформульовано його принципи, встановлено йогомету та завдання. Доведено, що аналіз розвитку територій має орієнтуватися на потреби територіальної громади, враховувати нові наукові досягнення, а також базуватися на комплексному та системному підходах. Досліджено наявні методики та системи показників, які застосовуються для аналізу розвитку територій, виявлено можливості їх удосконалення та подано пропозиції щодо використання зазначених можливостей. Це дозволить покращити аналітичну роботу, систематизувати дані, врахувати особливості кожної території, і зрештою – забезпечити прийняття якісних управлінських рішень на місцевому та регіональному рівнях.

Ключові слова: сталий розвиток, аналіз розвитку територій, територіальна громада, динаміка і тенденції розвитку, проблеми і перспективи розвитку, методика аналізу, система показників

Khyzhniakova N.O. Methodological foundations of the territory development level analysis. Scientific and methodical article.

Actual view on the territorial development is shown in this article. The essence, object, subjects, principles, purpose and tasks of the territorial development analysis are defined. The territorial development analysis orientation on the territorial community interests and on the new scientific achievements using are proved. Its ground on the complex and systematic view is also proved in the article. The available methodic and indicator systems for this analysis are investigated, the possibilities for their improvement are founded and the proposals for their using are suggested. It allows improve the analytic work, systematize data, account the local features and at last – to ensure the high quality of decisions on the local and on the regional level.

Keywords: sustainable development, territorial development analysis, territorialcommunity, development dynamics and trends, development problems and perspectives, analytical methodic, indicator system

Здійснення аналізу розвитку територіальних утворень, зокрема, областей, районів, населених пунктів, завжди належало до актуальних проблем економіки та управління на регіональному та місцевому рівнях. Удосконалення методології зазначеного аналізу з врахуванням зарубіжних напрацювань зумовлене необхідністю встановлення відповідності розвитку території вимогам сталого розвитку. Особливої актуальності це набуло в останні роки, що пов'язано з розвитком публічного управління, здійсненням децентралізації влади та утворенням об'єднаних територіальних громад, тобто нових територіальних утворень, які можуть виступати об'єктами аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Методологія аналізу розвитку територій використовує надбання вітчизняної регіональної економіки, зокрема, праці таких учених, як З.С. Варналій, С.А. Генсірук, М.І. Долішній, А.О. Єпіфанов, В.С. Кравців, І.Р. Михасюк, Я.Б. Олійник, В.О. Поповкін, Д.М. Стеченко та інші. Дослідженнями проблем сталого розвитку та відповідності стану регіонів його вимогам займаються такі вітчизняні вчені, як І.О. Александров, І.М. Бистряков, Б.В. Буркинський, О.О. Веклич, Т.П. Галушкіна, З.В. Герасимчук, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, С.М. Ілляшенко, Л.Г. Мельник, В.С. Міщенко, Н.В. Павліха, М.А. Хвесик та інші. Системи індикаторів, які дозволяють оцінити відповідність розвитку території вимогам сталого розвитку, розробляються на рівні міжнародних організацій, передусім, Організації Об'єднаних Націй (Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies, 2001 [1]; Global indicator framework for the Sustainable Development Goals and targets of the 2030 Agenda for Sustainable Development, 2017 [2]).

В останні роки опубліковано праці таких авторів, як О.Берданова, В.Вакуленко, Г.Васильченко, Н.Єременко, І.Парасюк та інших, які були підготовані за підтримки Асоціації міст України та міжнародних проектів, зокрема, Підтримка політики регіонального розвитку в Україні EuropeAid/132810/C/SER/UA [3], швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO» [4], проекти USAID «Економічний розвиток міст» і «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» [5] тощо. Вони розглядають методологічні аспекти планування розвитку територіальних громад з врахуванням зарубіжного досвіду. Крім того, опубліковано працю В. Клосовскі та Я. Варди (Klosowski, Warda, 2001) [6], яка узагальнює проблеми розробки стратегій локального розвитку, зокрема, у Польщі. Також відбулася поява вітчизняних методичних документів, присвячених

зазначеним питанням, зокрема, Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади [7].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми

Разом з тим, зазначені праці та інші розробки містять певні відмінності у методологічних підходах до здійснення аналізу територій і територіальних громад як етапу планування їх розвитку, а також як інструменту для здійснення позиціонування територій та міжтериторіальних порівнянь. Це й обумовлює необхідність їх узагальнення, уніфікації та удосконалення за допомогою даного дослідження та наступних досліджень.

Метою статті є розробка методологічних засад здійснення аналізу розвитку територій, які б відповідали сучасним запитам щодо сфери застосування зазначеного аналізу. Відповідно до поставленої мети до завдань даного дослідження необхідно віднести:

- дослідження сучасних наукових поглядів на територіальний вимір розвитку;
- визначення суті, об'єкта та суб'єктів аналізу розвитку територій та формулювання його принципів;
- встановлення мети та завдань аналізу розвитку територій;
- дослідження наявних методик та систем показників, які застосовуються для аналізу розвитку територій, та виявлення можливостей їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження

Таким чином, дане дослідження варто розпочати з висвітлення сучасних наукових поглядів на територіальний вимір розвитку.

У сучасній науковій літературі розвиток визначається як незворотні, спрямовані, закономірні зміни системи на основі реалізації внутрішньо притаманних їй механізмів самоорганізації [8]. Феномену розвитку притаманне певне протиріччя. З одного боку, розвиток передбачає здатність системи зберігати стійкість і протистояти змінам – без цього не можуть бути забезпечені незворотність і спрямованість. З іншого боку, розвиток невідривно пов'язаний зі здатністю системи до трансформацій. Адже розвиток – це, передусім, зміни [8].

Поняття «територія», як правило, асоціюють з просторовими поняттями і розглядають як обмежену частину твердої поверхні Землі, що характеризується певною площею, географічним положенням та іншими ознаками.

Якщо розглядати територію як об'єкт розвитку, то це поняття можна тлумачити як відокремлену, ідентифіковану за геопросторовою ознакою та адміністративною підпорядкованістю територію з відповідними структурою, умовами, властивостями і характеристиками [9].

Дуже часто для просторового поділу і як аналог до слова «територія» використовується поняття «регіон». Спільним для тлумачення поняття регіону різними авторами є те, що регіон, з одного боку, це простір, територія, частина території, тобто має певні територіальні межі, і, з іншого боку, це цілісність, єдність, комплекс, система елементів – природних, економічних та соціальних, – які розміщені на даній території. Окремі автори зазначають, що регіон повинен мати органи управління, які забезпечують вирішення його завдань.

Відповідно до офіційного тлумачення, зокрема, у Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів», регіон розглядається як окрема область, тобто насамперед з точки зору географічно-історичних аспектів і наявності адміністративних меж та органів управління. Паралельно вживається поняття регіону як сукупності областей або їх окремих частин, наприклад, Західний регіон, Південний регіон, Поліський регіон, Карпатський регіон тощо.

З кінця XX століття просторовому розвитку надається надзвичайно важливе значення у Європі. Зокрема, на Європейських конференціях міністрів, відповідальних за регіональне/просторове планування (СЕМАТ) Ради Європи, або під час неофіційних зустрічей міністрів з питань регіонального/просторового планування країн-членів Європейського Союзу було прийнято ряд документів, присвячених просторовому розвитку, які враховують його економічні, соціальні, екологічні та культурні аспекти. Серед них Європейська хартія регіонального/просторового планування (European Charter for Regional / Spatial Planning), Європейська перспектива просторового розвитку (До збалансованого та сталого розвитку територій ЄС) (European Spatial Development Perspective (Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union), ESDP), Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту (Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent) та інші [10].

У Люблянській декларації про територіальний вимір сталого розвитку 2003 року територія розглядається як фундамент сталого розвитку [10]. І це цілком закономірно з огляду на згадане на початку дослідження протиріччя феномену розвитку. Саме воно і покладене в основу тлумачення поняття сталого розвитку або стійкого розвитку як такого соціально-економічного розвитку території, який не перешкоджатиме збереженню її стійкості як екосистеми.

У сучасному національному законодавстві також зроблено акцент на єдність економічних, соціальних та екологічних аспектів просторового розвитку. Зокрема, це відображено у Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів», у Концепції державної регіональної політики, у Концепції сталого розвитку населених пунктів, а також у Концепції реформування місцевого самоврядування та

територіальної організації влади в Україні.

Дослідження літературних джерел [3-5], [11] та інших дозволяє обґрунтувати основні методологічні засади аналізу розвитку територій.

Передусім, аналіз розвитку територій можемо визначити як сукупність методів формування та обробки інформації, яка характеризує розвиток певної території.

Об'єктом зазначеного аналізу пропонуємо вважати розвиток території (області, району, міста тощо), його динаміку, стан, проблеми та перспективи, тенденції та закономірності, а також його соціальну, економічну та екологічну складові, які відображаються через систему інформації.

До суб'єктів аналізу розвитку територій можна віднести як його виконавців, так і замовників і споживачів. При здійсненні даного виду аналізу ці дві категорії суб'єктів є, як правило, різними особами. Аналіз розвитку територій здійснюється колективами учених-експертів, а його замовниками та споживачами, залежно від призначення, можуть бути органи центральної та місцевої державної влади, органи місцевого самоврядування, потенційні внутрішні та зовнішні інвестори, громадські організації, філії міжнародних організацій тощо.

Коротку характеристику принципів, відповідно до яких має здійснюватися аналіз розвитку територій, подано у табл. 1.

Таблиця 1. Принципи аналізу розвитку територій

Принципи	Коротка характеристика
1. Орієнтація на потреби територіальної громади	Забезпечення соціального добробуту населення території та потреби людей у чистому довкіллі, належній якості природних ресурсів, відпочинку, естетичному задоволенні.
2. Науковість	Врахування нових вітчизняних та зарубіжних досягнень галузевих економічних наук, зокрема, регіональної економіки, статистики, економіки природокористування, а також соціології, екології тощо, у методології аналізу
3. Забезпечення часових, міжтериторіальних та інших порівнянь	Забезпечення коректності зіставлення наявного стану розвитку з попередніми показниками. Виявлення тенденцій та закономірностей розвитку. Забезпечення коректності міжтериторіальних та інших порівнянь показників розвитку.
4. Конкретність та дієвість	Створення бази для прийняття управлінських рішень щодо подальшого розвитку території з врахуванням результатів зазначеного аналізу. Виявлення та ідентифікація проблемних напрямків розвитку території, а також переваг території, потенціалу та можливостей її розвитку.
5. Комплексність та цілісність	Всебічне охоплення різних геопросторових складових території та різних аспектів її розвитку, зокрема, соціальних, економічних та екологічних.
6. Використання системного підходу	Дослідження кожної території як цілісної соціо-еколого-економічної системи. Дослідження території як складової єдиного соціо-еколого-економічного простору регіону та всієї країни. Використання для оцінювання розвитку територій системи показників.
7. Обґрунтованість та об'єктивність	Використання достовірної та оперативної інформації. Забезпечення точності розрахунків та обґрунтованості аналітичних висновків. Постійне удосконалення методології, методики, організації та інформаційного забезпечення аналізу.

Джерело: власна розробка автора

Окремі з наведених принципів аналізу можуть бути конкретизовані наступним чином.

Передусім, здійснення аналізу розвитку територій передбачає його орієнтацію на потреби й інтереси територіальної громади. При цьому розглядаються питання забезпечення соціального добробуту населення території, які мають бути вирішені через досягнення економічної стабільності та фінансової самодостатності територіальної громади. Водночас мають бути задоволені потреби людей у чистому довкіллі, належній якості природних ресурсів, відпочинку.

Дотримання зазначеного принципу аналізу розвитку територій забезпечуватиме його використання як складової просторового планування територій. Це має дозволити вирішити питання розумної, планомірної організації простору міст, селищ із поєднанням розміщення промислових та інших об'єктів і природних територій [12].

Аналіз розвитку територій повинен надати можливість для оцінювання змін рівня розвитку у динаміці. При цьому наявний стан розвитку може бути зіставлений з попередніми показниками. Також можуть бути виявлені тенденції та закономірності розвитку певної території.

Здійснення аналізу розвитку територій також має забезпечувати можливість міжтериторіальних та інших порівнянь показників розвитку. Залежно від поставлених аналітичних завдань за базу для порівняння можуть бути використані такі параметри:

- середньотериторіальні значення показників;
- показники території, яка є лідером за рівнем розвитку;
- показники розвитку сусідніх територій;
- нормативні значення показників відповідно до законодавчих документів, рекомендацій наукових установ;
- цільові значення показників, встановлені потенційними інвесторами або іншими замовниками

дослідження [11].

Забезпечення міжтериторіальних порівнянь має призвести до встановлення конкурентних переваг території і створення її іміджу як місця, привабливого для проживання, з високою якістю життя населення. Це, у свою чергу, дасть змогу залучити потенційних жителів, додаткові фінансові ресурси, що значною мірою буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності [13].

Аналіз розвитку територій також має здійснюватися відповідно до принципу його дієвості, тобто створення бази для прийняття управлінських рішень щодо подальшого розвитку території з врахуванням результатів зазначеного аналізу. Сьогодні необхідні прийняття та реалізація ефективних соціо- та екологоорієнтованих управлінських рішень на регіональному та місцевому рівнях управління економікою. Це вимагає, щоб методологічна база аналізу дозволяла, з одного боку, виявляти та ідентифікувати проблемні місця і зв'язки у територіальній тріаді «природа-суспільство-економіка» [14]. З іншого боку, мають бути виявлені переваги території та здійснена оцінка наявного потенціалу та можливостей її розвитку. Використання можливостей регіонального простору може бути спрямоване на досягнення збалансованого соціально-економічного та екобезпечного розвитку просторових формувань [15]. В сукупності це слугуватиме базою для прийняття рішень щодо напрямів розвитку.

Аналіз розвитку територій має здійснюватися з дотриманням принципу комплексності (всебічності) та цілісності, що передбачає всебічне охоплення різних геопросторових складових території та різних аспектів її розвитку, зокрема, соціальних, економічних та екологічних.

При цьому, якщо здійснюється аналіз розвитку територій, то першочергово розглядається безпосередньо територія, а потім її соціальна, економічна та екологічна складові. Якщо ж здійснюється аналіз розвитку територіальної громади, то передусім дається характеристика власне громади (населення), потім розглядається територія як просторова основа для розміщення цієї громади, а надалі – соціальні, економічні та екологічні показники розвитку даної території ([3], [5] тощо), тобто принципових відмінностей між аналізом розвитку території та територіальної громади немає, оскільки обидва види аналізу орієнтовані на розгляд території як єдиної соціо-еколого-економічної системи і орієнтовані на врахування інтересів населення територій.

Аналіз розвитку територій потребує використання системного підходу, який передбачає дослідження кожної території як цілісної соціо-еколого-економічної системи, яка має певні територіальні межі і внутрішні та зовнішні взаємозв'язки. З іншого боку, кожна територія розглядається як складова єдиного соціо-еколого-економічного простору регіону та всієї країни. Цей принцип також передбачає використання для оцінювання розвитку територій системи показників, яка б відповідала вимогам здійснення комплексної оцінки як попередніх етапів розвитку території, так і поточного стану її розвитку та встановлення подальших перспектив.

Метою аналізу розвитку територій пропонуємо вважати встановлення наявного стану (рівня) розвитку певної території, а також проблем та перспектив її розвитку.

Виходячи з вітчизняного та зарубіжного досвіду, зазначена мета може бути реалізована шляхом вирішення низки завдань, які розшифровують можливі грані цільового призначення аналізу розвитку територій. До них вважаємо за необхідне віднести:

- здійснення районування (зонування) території, деталізація аналізу відповідно до виділених частин;
- оцінювання змін рівня розвитку території у динаміці, виявлення тенденцій і закономірностей розвитку;
- оцінювання місця території серед інших територій, встановлення її конкурентних позицій;
- створення позитивного іміджу території, підвищення її привабливості для проживання і для здійснення підприємницької та інвестиційної діяльності;
- оцінювання наявного стану розвитку території, виявлення проблем розвитку, а також його перспектив та можливостей;
- обґрунтування програмних документів розвитку території (територіальної громади), зокрема, плану (програми) розвитку та стратегії розвитку;
- проміжне та кінцеве оцінювання ступеня досягнення цілей, встановлених у програмних документах розвитку території (територіальної громади).

Зміст аналітичних операцій, очікувані результати та необхідні методи аналізу, характерні для кожного з його завдань, охарактеризовано у табл. 2.

У табл. 3 подано коротку характеристику пропонованих сучасних вітчизняних та зарубіжних методик аналізу розвитку територій та систем показників, які використовуються кожною з них.

Узагальнюючи інформацію, наведену у табл. 3, можна зробити висновок, що всі наведені методики призначені для здійснення аналізу розвитку територій (територіальних громад) або, як методики оцінювання сталого розвитку ООН, можуть бути використані з цією метою. Спільним для перелічених методик є те, що всі вони мають рекомендаційний характер і намагаються охопити і пов'язати між собою соціальну, економічну та екологічну складові територіальної системи.

Разом з тим, між наведеними методиками існують відмінності. Зокрема, конкретні системи показників, згрупованих за відповідними ознаками, наведено лише у методиках оцінювання сталості розвитку ООН. Разом з тим, варто зазначити, що названі методики містять дуже велику кількість

індикаторів, і це створює труднощі як щодо забезпечення достовірною інформацією для їх обчислення, так і щодо отримання цілісної оцінки стану розвитку територій.

Таблиця 2. Завдання аналізу розвитку територій

Завдання аналізу	Зміст аналітичних операцій	Результати аналізу	Методи аналізу
1. Районування (зонування) території	Виділення складових частин території, які відрізняються за певними ознаками. Деталізація аналізу відповідно до виділених частин.	Поділ території на частини. Формулювання аналітичних висновків та пропозицій для кожної з частин.	Методи групування: за однією ознакою; послідовно за кількома ознаками; за інтегральним показником; багатовимірні групування (кластерний аналіз та дискримінантний аналіз).
2. Оцінювання змін рівня розвитку території у динаміці	Порівняння часової послідовності станів розвитку території між собою.	Визначення відхилень показників. Виявлення закономірностей і тенденцій розвитку.	Методи аналізу рядів динаміки: визначення ланцюгових та базових характеристик, вирівнювання. Побудова трендових рівнянь.
3. Оцінювання місця території серед інших територій	Визначення аналітичних показників та порівняння їх з аналогічними показниками інших територій	Встановлення місця даної території серед інших територій за різними аналітичними показниками.	Середні величини. Відносні величини. Побудова інтегральних показників. Ранжування територій (бенчмаркінг).
4. Створення позитивного іміджу території, підвищення її привабливості	Визначення переваг даної території над іншими. Встановлення можливостей та перспектив наступного розвитку.	Підвищення привабливості території для проживання і для ведення бізнесу шляхом виокремлення переваг і можливостей.	Ранжування територій (бенчмаркінг). SWOT-аналіз. Методи оцінювання фінансової спроможності та інвестиційного потенціалу територіальної громади.
5. Оцінювання наявного стану розвитку території	Оцінювання наявного стану розвитку відповідно до прийнятої системи показників.	Виявлення проблем та слабких ланок. Визначення відхилень наявного стану від бажаного, окреслення перспектив.	SWOT-аналіз. Метод порівняння. Методи аналізу варіації. Деталізація показників за місцем.
6. Обґрунтування програмних документів розвитку території	Повний аналіз розвитку територій відповідно до визначених аналітичних розділів і показників.	Профіль, паспорт території з відповідними аналітичними висновками.	Середні величини. Відносні величини. Метод порівняння. Деталізація показників. Групування. Балансовий метод. Графічний метод. Побудова інтегральних показників. SWOT-аналіз.
7. Оцінювання ступеня досягнення цілей, встановлених у програмних документах	Порівняння значень показників, встановлених у програмних документах, з фактичними.	Визначення відхилень показників. Встановлення необхідності у змінах.	Метод порівняння.

Джерело: власна розробка автора

Таблиця 3. Методики аналізу розвитку територій (територіальних громад)

Методики	Коротка характеристика
1	2
Методика підготовки соціально-економічного аналізу розвитку громади	Орієнтовний зміст соціально-економічного аналізу: 1) характеристика територіальної громади та регіону; 2) земельні та природні ресурси громади; 3) населення і трудові ресурси; 4) економіка територіальної громади; 5) бюджет та фінансова інфраструктура; 6) транспортна інфраструктура і зв'язок; 7) інфраструктура туризму, торгівлі та послуг; 8) житлово-комунальне господарство; 9) соціальна інфраструктура; 10) стан довкілля [3].
Методика підготовки профілю громади	Структура типового профілю громади; 1) вступ (загальна характеристика); 2) населення; 3) житло; 4) зайнятість і доходи; 5) економіка; 6) суспільна і комунальна інфраструктура; 7) довкілля; 8) туризм; 9) потенціал для розвитку; 10) особливості території, цілі розвитку [5].
Методика підготовки рапорту про стан території	Рекомендовані розділи рапорту: 1) зовнішнє оточення та зовнішні взаємовідносини; 2) просторовий лад і урбаністика; 3) зовнішнє середовище (природні ресурси і довкілля); 4) місцева громада; 5) місцева економіка; 6) бюджет і організаційні питання [6].

Продовження таблиці 3

1	2
Методичні рекомендації щодо формування аналітичної частини плану (програми) соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади	Рекомендований зміст аналітичної частини: 1) географічне розташування, опис суміжних територій; 2) демографічна ситуація; 3) ринок праці; 4) стан розвитку інфраструктури; 5) динаміка та особливості соціально-економічного розвитку за останні п'ять років; 6) фінансово-бюджетна ситуація; 7) інші дані [7]. Доповнюється орієнтовним переліком показників соціально-економічного розвитку, які характеризують такі складові розвитку громади: 1) демографічна ситуація; 2) економічна ефективність; 3) фінансова самодостатність; 4) якість та доступність публічних послуг; 5) створення комфортних умов для життя [7].
Методика визначення індикаторів сталого розвитку ООН	Система показників (індикаторів) оцінює чотири складові сталого розвитку: 1) соціальну; 2) економічну; 3) екологічну; 4) інституційну. У межах кожної складової індикатори класифікуються за темами та підтемами [1].
Система показників для оцінювання досягнення цілей сталого розвитку ООН	Показники (індикатори) згруповано відповідно до цілей сталого розвитку. Всього встановлено 17 цілей, всередині кожної з яких індикатори класифікуються за підцілями [2].

Джерело: складено автором за матеріалами [1-3, 5-7]

Решта наведених методик містять орієнтовні переліки аналітичних розділів та рекомендації, яку саме інформацію та які показники варто навести у кожному з розділів. Проміжне положення займають Методичні рекомендації щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади, які, крім рекомендованих аналітичних розділів, містять орієнтовний перелік показників соціально-економічного розвитку, який, на жаль, не відповідає змісту розділів (крім показників, що характеризують демографічну ситуацію). Крім того, показники, наведені у зазначеному орієнтовному переліку, не дають змогу дати цілісну оцінку того явища, для аналізу якого вони наведені. Зокрема, за наведеними показниками фінансової самодостатності громади неможливо зробити чіткий висновок про її наявність чи відсутність, а створення комфортних умов для життя передбачає лише наявність централізованого водопостачання та водовідведення і вивезення твердих побутових відходів.

Таким чином, Методичні рекомендації щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади, хоча і розроблені зовсім недавно, є недосконалими і потребують доопрацювання, зокрема, щодо підготовки аналітичної частини плану (програми) соціально-економічного розвитку громади.

Наявна ситуація, коли при всьому різноманітті методик немає загально визнаної методики аналізу розвитку територій, з одного боку, сприяє творчому пошуку і підготовці оригінальних, максимально адаптованих до місцевих умов профілів або паспортів території (територіальної громади). З іншого боку, уніфікація методології певних аналітичних робіт сприяла б зменшенню обсягів аналітичної роботи, зростанню її оперативності, забезпеченню міжтериторіальних порівнянь. Для збереження переваг та уникнення недоліків наявної ситуації пропонується сформуванню такої методики аналізу розвитку територій (територіальних громад), де перелік розділів носитиме частково – рекомендаційний, – і частково – обов'язковий характер. Зокрема, обов'язковими мають бути розділи, які характеризують демографічну ситуацію, екологічну ситуацію (стан довкілля), бюджет і фінансову спроможність громади. Крім того, має бути наведена система обов'язкових аналітичних показників, які будуть використані як для здійснення аналізу перед формуванням плану (програми) розвитку, так і для оцінювання його реалізації як на проміжних етапах, так і в цілому. Інші показники при цьому носитимуть рекомендаційний характер і можуть бути як використані, так і опущені залежно від особливостей конкретної території (територіальної громади) та необхідної глибини і призначення аналітичних досліджень. Крім того, при застосуванні пропонованого підходу до удосконалення методології аналізу розвитку територій систему обов'язкових аналітичних показників можна буде використовувати для здійснення міжтериторіальних порівнянь та ранжування територій.

Висновки

Удосконалення методології аналізу розвитку територій є необхідним та актуальним у зв'язку з розвитком публічного управління, здійсненням децентралізації влади та утворенням об'єднаних територіальних громад.

Дане дослідження продемонструвало, що у Європі просторовому розвитку надається надзвичайно важливе значення ще з 80-х років XX століття. Зокрема, території розглядаються як фундамент сталого розвитку з початку XXI століття національне законодавство також почало враховувати ці зарубіжні тенденції.

Результати формулювання основних методологічних засад аналізу розвитку територій є наступними. Даний аналіз можемо визначити як сукупність методів формування та обробки інформації, яка характеризує розвиток певної території.

Об'єктом зазначеного аналізу пропонуємо вважати розвиток території (області, району, міста тощо), його динаміку, стан, проблеми та перспективи, тенденції та закономірності, а також його соціальну,

економічну та екологічну складові, які відображаються через систему інформації. До суб'єктів аналізу можемо віднести його як його виконавців, так і замовників і споживачів.

До принципів аналізу розвитку територій пропонуємо віднести його орієнтацію на потреби територіальної громади, науковість, забезпечення часових, міжтериторіальних та інших порівнянь, конкретність та дієвість, комплексність та цілісність, використання системного підходу, обґрунтованість та об'єктивність. Аналіз розвитку територій має забезпечувати створення бази для прийняття управлінських рішень щодо подальшого розвитку територій. Він повинен передбачати дослідження кожної території як цілісної соціо-еколого-економічної системи.

Метою аналізу розвитку територій пропонуємо вважати встановлення наявного стану (рівня) розвитку певної території, а також проблем та перспектив її розвитку. Зазначена мета може бути реалізована шляхом вирішення низки завдань, які розшифровують можливі грані цільового призначення аналізу розвитку територій. До них вважаємо за необхідне віднести завдання, пов'язані зі здійсненням районування (зонування) території, оцінюванням наявного стану розвитку та його змін у динаміці, оцінюванням місця території серед інших територій та створенням позитивного іміджу території, виявленню проблем та перспектив розвитку, обґрунтуванням програмних документів розвитку території (територіальної громади).

На основі дослідження наявних методик аналізу розвитку територій пропонується сформувати таку методику зазначеного аналізу, де перелік розділів носитиме частково – рекомендаційний, – і частково – обов'язковий характер. Крім того, має бути наведена система обов'язкових аналітичних показників, які будуть використані як для здійснення аналізу перед формуванням плану (програми) розвитку, так і для оцінювання його реалізації. Інші показники при цьому носитимуть рекомендаційний характер. Їх використання залежатиме від особливостей конкретної території та необхідної глибини і призначення аналітичних досліджень. Це дозволить удосконалити аналітичну роботу, систематизувати дані, здійснювати міжтериторіальні порівняння, враховувати особливості кожної території та залишити місце для використання творчого підходу. Кінцевою метою такого удосконалення має бути прийняття якісних управлінських рішень та забезпечення високого рівня якості життя в усіх територіальних громадах та регіонах країни.

Abstract

The processes of decentralization and the public management development require improving the methodology of the territory development analysis.

The purpose of this article is to research the actual view on the territorial development, to define the main elements of the territorial development analysis methodology, in particular, its essence, object, subjects, principles, purpose and tasks. Also the available methodic of territorial development analysis are investigated.

The results of this investigation are the next. First of all, the territorial development is very important for the European countries from the end of the 20th century. The territory is considered to be the base of sustainable development.

The territorial development analysis is suggested to consider as the methods of processing the information about the territorial development. This analysis investigates the dynamics, state, problems and perspectives of the territorial development, its trends and conformity to natural laws. The subjects of analysis are both the executors and the customers.

The purpose of the territorial development analysis is to define the current level of territorial development and its problems and perspectives. This purpose is realized by the separate tasks. The main of them are the territory separation to areas and zones, the evaluation of the territorial development current level, the development dynamics investigation, the territory comparison and benchmarking, and also the ground of the territorial development program.

The principles of the territorial development analysis are the following: orientation on the territorial community interests, scientific orientation, territorial, dynamic and other comparison, efficiency, complex and systematic view, ground and objectiveness. Thus the territorial development analysis is orientated on the new scientific achievements using. It is grounded on the complex and systematic view as far as the territory is the social, economic and ecological system and needs to use the indicator system to research the all aspects of its development.

The investigation of the available methodic of territorial development analysis showed that each of them has both the positive and the negative characteristics and the generally accepted methodic is vacant. In associate with it is suggested to form the territorial development analysis methodic contenting both the compulsory and the recommended parts, indicators and tables. It allows improve the analytic work, systematize data, do the territorial comparison and account the local features and display the creative work at the same time.

Список літератури:

1. Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies. – New York: United Nations, 2001. – 323 p.
2. Global indicator framework for the Sustainable Development Goals and targets of the 2030 Agenda for Sustainable Development. Annex to the Resolution adopted by the United Nations General Assembly on 6 July 2017. Work of the Statistical Commission pertaining to the 2030 Agenda for Sustainable Development, 2017. – 25 p.
3. Методологія стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні. Підтримка політики регіонального розвитку в Україні EuropeAid/132810/C/SER/UA. – 55 с. – Режим доступу: http://surdp.eu/uploads/files/SP_OTG_Methodology_UA.pdf.
4. Берданова О. Стратегічне планування місцевого розвитку: практичний посібник / О. Берданова, В. Вакулєнко; швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К.: ТОВ «Софія-А», 2012. – 88 с.
5. Планування розвитку територіальних громад: навч. посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко; Асоціація міст України. – К.: ТОВ «Підприємство «Ві ен ей», 2015. – 256 с.
6. Kłosowski W. Wyspy Szans: jak budować strategie rozwoju lokalnego / W. Kłosowski, Ja. Warda. – Bielsko-Biala: Stowarzyszenie "Wyspa Szans", 2001. – 339 str.
7. Методичні рекомендації щодо формування і реалізації прогностичних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади. Затверджені Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30 березня 2016 року №75. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0075858-16>.
8. Мельник Л.Г. Фундаментальні основи розвитку / Л.Г. Мельник. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2003. – 288 с.
9. Залуцький І.Р. Сільські території як об'єкт розвитку: питання унормування сутності поняття / І.Р. Залуцький // Регіональна економіка. – 2010. – №4. – С.33-40.
10. Куйбіда В.С. Регіональний розвиток та просторове планування територій: досвід України та інших держав-членів Ради Європи: збірник нормативно-правових актів і науково-аналітичних матеріалів з питань регіонального розвитку та просторового планування / В.С. Куйбіда, В.А. Негода, В.В. Толкованов. – К.: Видавництво «Крамар», 2009. – 176 с.
11. Тютюнник Ю.М. Соціально-економічний розвиток території: методологічні аспекти комплексного аналізу / Ю.М. Тютюнник // Соціально-економічний розвиток України в умовах трансформаційних змін: виклики, тенденції, перспективи: колективна монографія / за заг. ред. проф. В.І. Аранчій. – Полтава: ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2013. – С. 132-141.
12. Якимчук А.Ю. Просторове планування територій у системі державного управління / А.Ю. Якимчук // Децентралізація влади, проведення реформ в Україні. Сучасний стан та проблеми підготовки кадрів для об'єднаних територіальних громад: матеріали I Міжнародної науково-методичної конференції. – Рівне: Волинські обереги, 2017. – С. 138-140.
13. Герасимчук З.В. Маркетинг природно-заповідних територій: монографія / З.В. Герасимчук, Т.М. Микитин, А.Ю. Якимчук. – Луцьк: ЛНТУ, 2012. – 245 с.
14. Екологічний менеджмент та аудит рекреаційних територій (концептуальні засади та організаційний механізм): монографія / за ред. д.е.н. Т.П. Галушкіної. – Одеса: Видавництво ТОВ «Інвац», 2006. – 184 с.
15. Павліха Н.В. Управління сталим розвитком просторових систем: теорія, методологія, досвід: монографія / Н.В. Павліха. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. – 380 с.

References:

1. Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies (2001). New York: United Nations [in English].
2. Global indicator framework for the Sustainable Development Goals and targets of the 2030 Agenda for Sustainable Development (2017). Annex to the Resolution adopted by the United Nations General Assembly on 6 July 2017. Work of the Statistical Commission pertaining to the 2030 Agenda for Sustainable Development [in English].
3. Strategic planning methodology for united territorial community development in Ukraine. Regional development policy support in Ukraine EuropeAid/132810/C/SER/UA. Retrieved from: http://surdp.eu/uploads/files/SP_OTG_Methodology_UA.pdf [in Ukrainian].
4. Berdanova, O., & Vakulenko, V. (2012). Local development strategic planning. Kyiv: TOV "Sofia-A" [in Ukrainian].

5. Vasylychenko, G., Parasiuk, I., & Yeremenko, N. (2015). Asotsiatsiia mist Ukrainy (2015). Planning the territorial community development. Guidelines for the local power. Kyiv: TOV "Pidpriumstvo" Vi enei" [in Ukrainian].
6. Klosovski, V., & Varda, Ya. (2001). Hope islands: local development strategy formation. Bielsko-Biala: Stowarzyszenie "Wyspa Szans" [in Polish].
7. Methodic recommendations to form and realize the prognosis and plan documents of social and economic development of the united territorial community (2016). Confirmed by the Order of Ministry of Regional Development, Building and Municipal Economy of Ukraine from 30th March 2016 №75. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0075858-16> [in Ukrainian].
8. Melnyk, L.G. (2003). Fundamental bases of development. Sumy: Universytetskaknyha [in Russian].
9. Zalutskyi, I.R. (2010). The country territories as development object: the notion essence definition. *Regionalna ekonomika*, 4, 33-40 [in Ukrainian].
10. Kuibida, V.S., Negoda, V.A., & Tolkovanov, V.V. (2009). Regional development and spatial territorial planning: experience of Ukraine and the other countries-members of European Council. Collection of juridical acts and scientific analytical materials about regional development and spatial planning. Kyiv: Kramar [in Ukrainian].
11. Tiutiunyk, Yu.M. (2013). Social and economic territorial development: methodological aspects of complex analysis. In V.I. Aranchii (Ed.), *Social and economic development of Ukraine in transformation conditions: trends, perspectives* (pp. 132-141). Poltava: TOV NVP "Ufipromtorgservis" [in Ukrainian].
12. Yakymchuk, A.Yu. (2017). Spatial territorial planning in the government system. *Detsentralizatsiia vlady, provedennia reform v Ukraini. Suchasnyi stan ta problemy pidhotovky kadriiv dlia obiednanykh terytorialnykh hromad: materialy I Mizhnarodnoinukovometodychnoikonferentsii* (pp. 138-140). Rivne: Volynskoberehy [in Ukrainian].
13. Herasymchuk, Z.V., Mykytyn, T.M., & Yakymchuk, A.Yu. (2012). Marketing of protected areas. Lutsk: LNTU [in Ukrainian].
14. Halushkina, T.P. (Ed.). (2006). *Ecological management and audit of recreation areas (conceptual foundations and organization mechanism)*. Odesa: TOV "Invats" [in Ukrainian].
15. Pavlikha, N.V. (2006). *Spatial system sustainable development management: theory, methodology, experience*. Lutsk: Volynska oblasna drukarnia [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Хижнякова Н. О. *Методологічні засади аналізу розвитку територій* / Н. О. Хижнякова // *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. – 2019. – № 1 (7). – С. 61-69. – Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/ejopu/2019/No1/61.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.3406174.

Reference a Journal Article:

Khyzhnyiakova N. O. *Methodological foundations of the territory development level analysis* / N. O. Khyzhnyiakova // *Economic journal Odessa polytechnic university*. – 2019. – № 1 (7). – С. 61-69. – Retrieved from <https://economics.opu.ua/ejopu/2019/No1/61.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.3406174.

